

פרק סא

מצוות קלות וחמורות - שני פרמטרים בשכר המצוות

המצוות שכתורה - כמו שנראה מדברי חכמים שאמרו במסכת אבות (ב,א) שאמרו: "הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות" - שלא כאשר יראה שזו המצווה שכרה גדול, וזו שכרה קטן. (אלא) שאפשר שתהיה מצווה קלה - (ש)שכרה גדול, כמו מצווה חמורה. ואין בחינה (של השכר) לפי חומר המצווה.

ולפי זה קשה, מה ששנינו בסוף פרק שילוח הקן (חולין קמב,א): "ומה אם מצווה קלה (=שילוח הקן), שהיא כאיסור (שהרי מפסיד את האם שווה מטבע של איסור שהוא מעט), אמרה תורה: 'למען ייטב לך והארכת ימים', קל וחומר על מצוות חמורות"⁷³⁸. (וקשה: דמה קל וחומר יש? הרי אין אנו יודעים מתן שכרן של מצוות! וכיוון שאין אנו יודעים מתן שכרן של מצוות (ואפשר שמצוות שילוח הקן היא מצווה חמורה), אין ללמוד קל וחומר למצוות חמורות!

ויש שהיו משיבין בתשובת שאלה זאת, כי מה שאמרו: "הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה", היינו שאל יאמר האדם כי המצווה הזאת אין השכר גדול כל כך, ולא ירצה לעשותה. ומשום כך אמר: "הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה" - שאותה המצווה קלה יש לה שכר גדול, כמו שאתה סובר לפי דעתך שיש למצווה החמורה, אשר אתה בוחר לעשות החמורה בשביל השכר שיש לה, ואפשר שהקלה יש לה אותו שכר. ואם כי המצווה החמורה יש עליה שכר יותר, מכל מקום אל תניח הקלה בשביל כי שכרה מועט, מאחר שאפשר שעל הקלה שכר שלה כמו השכר שאתה חושב כי יש לחמורה⁷³⁹. ואם כן יש לך להיזהר במצווה קלה כבחמורה שאתה רוצה בה. אבל בוודאי מצווה החמורה יש לה עוד יותר (שכר) מן הקלה.

ופירוש זה לא יסבול הלשון, כי היה לו לומר "הוי זהיר במצווה, שאין אתה יודע מתן

הערות - ילמד ענוים דרכו

738 וכעין זה במשנה בסוף מכות: "רבי שמעון בר רבי אומר: הרי הוא אומר: ר'ק חזק בלבתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וגו', ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו - הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריית שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן - הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות". ועיין שם בחידושי אגדות כגב, שהקשה גם כן כמו שהקשה כאן, וכן בדרך חיים ב,א.

739 כלומר, דעתם של אלו היא שבאמת יש למצוות החמורות יותר שכר מאשר הקלות, אבל האדם אינו מודע לגודל השכר שיש גם לקלות וגם לחמורות. משל לפועל שהציעו לו עבודת סבלות והוא סירב מפני שחשב שיקבל עליה מאה שקלים, וכשהציעו לו עבודת נגרות הסכים כי חשב שיקבל עליה מאתיים שקל. ובאמת על עבודת הסבלות היה מקבל עשרת אלפים ועל הנגרות עשרים אלף. ועל זה אומר התנא שמה שבדמיוןך אתה חושב שהוא שכר החמורות ובגלל זה אתה נוהר לקיימן - יש יותר ויותר בקלות, ולכן תרוץ לקיימן גם כן!

מסלול 1: יום ה לפרשת יתרו
מסלול 2: יום ב לפרשת יתרו

שכרן של מצוות" (כי העיקר במדרש זה ע"פ הפירוש הנ"ל שהאדם לא יכול להעריך באופן כללי את השכר על המצוות). וגם במדרש חכמים (מדרש תנחומא המובא לקמן) מוכח כפשוטו (שהשכר על המצוות נעלם מעיני האדם ואין הוא יודע מהי המצווה הקלה ומהי המצווה החמורה), כמו שיתבאר.

אבל פירוש (עניין) זה הוא, כי במצוות יש שני דברים: האחד - מצד בחינת החומר (=הקושי לאדם) שיש במצווה, שהוא קשה על האדם ביותר מאוד. ואין ספק כי השכר על זה יותר גדול מן המצווה הקלה - שאינה קשה על האדם.

אבל בצד בחינת המצווה עצמה (שהיא מזככת נפשו של האדם ומדבקת אותו בבורא) - אפשר שיותר שכר יש על הקלה מצד עצמה (=שהיא קלה לאדם לעשותה), ממה שיש בחמורה מצד עצמה.

ובשילוח הקן כתיב: "שלח תשלח וגו' למען ייטב לך", ופירוש "למען ייטב לך": אף על גב שאני אומר לשלח האם, ויש לך הפסד מה - בשביל הפסד זה שהוא קטן כתיב: "למען ייטב לך והארכת ימים", קל וחומר למצווה חמורה - שיש בה הפסד הרבה, שהשכר הוא יותר גדול. ושכר זה (=שהוא הבחינה מצד הקושי של האדם) בוודאי יותר גדול בחמורה מבקלה, שהרי: "לפום צערא אגרא" (אבות ה,כב). אבל מצד עצם המצווה - שיש שכר עליה (שהוא הזיכוכ הנפשי, נאמר): "הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה". ואם יש שני מצוות: האחת חמורה מפני שיש בה גודל ההוצאה, או גודל הטורח, אף על גב (שמצד הטורח יש יותר שכר, עדיין תרוץ לקלה כמו לחמורה) שאפשר לומר כי המצווה שאין בה טורח - יש עליה יותר שכר ממה שיש על החמורה, (1)דבר זה מצד המצווה עצמה, "שאינ אתה יודע מתן שכרן של מצוות". אבל מה שהשם יתברך משלם בשביל שטרח במצווה - בוודאי מצד הזה השכר יותר על החמורה, ממה שיש על הקלה.

ובמדרש (תנחומא עקב א-ב): "'לְמָה אֵיךָא בִימֵי רַע, עוֹן עֲקֵבִי יְסוּבֵנִי' (תהלים מט,ו) - אמר דוד: ריבונו של עולם! איני מתיירא מפני מצוות חמורות שבתורה - מפני שהן חמורות. אבל אני מתיירא מפני מצוות קלות (=שנראות לאדם קלות ובאמת הן חמורות), שמא עברתי עליהן ואתה אמרת: 'הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה'. לכך נאמר (דברים ז,יב): 'וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוּן'. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: 'גַּם עֲבָדְךָ נִזְהָר בְּהֵם בְּשִׁמְרָם עֲקֵב רָב' (תהלים יט,יב), "מָה רַב טוֹבְךָ" (שם לא,כ) - זה שכרן של מצוות קלות. זה שאמר (משלי ה,ו): 'אַרְחַח חַיִּים פֶּן תִּפְלֹס', שלא תהא נושא ונותן במצוותיה של תורה, איזה שכרה מרובה ואיזה שכרה מעוטה, לכך: 'נָעוּ מֵעֲגֻלְתֶּיהָ לֹא תִדְעוּ' (שם) - מטולטלין שבילי תורה.

אמר רבי אחא: משל למה הדבר דומה? למלך שיש לו פרדס, והכניס בה פועלים, ולא גילה שכר נטיעותיו. שאילו גלה להן שכר נטיעותיו - היו רואים איזו שכרה הרבה,

מסלול 1: יום ה לפרשת יתרו

מסלול 2: יום ב לפרשת יתרו

ונוטעין אותה. נמצא מלאכת הפרדס מקצתה בטלה, ומקצתה קיימת! כך לא גילה הקדוש ברוך הוא שכרן של מצוות, כדי שיהיו עושיין אותה מושלם (=את כל המצוות). תני רבי שמעון בן יוחאי: שתי מצוות גילה הקדוש ברוך הוא, קל שבקלות - שילוח הקן וכבוד אב ואם (שבשתיהן יש פריעת חוב ולא היה צריך לקבל עליהן שכר). בשילוח הקן כתיב: 'שלח תשלח את האם... למען ייטב לך והארכת ימים', ובכבוד אב ואם כתיב: 'למען יאריכון ימין ולמען ייטב לך' - ואם דבר שהוא פריעת חוב כתיב: 'והארכת ימים', דבר שהוא חסרון כיס וחסרון נפשות (כמו במצוות אחרות) - על אחת כמה וכמה!". עד כאן.

ביאור מדרש זה, כי המצוות - אינן שווים בשכרן. כי אפשר שעל מצווה קלה (יש) שכר גדול יותר מן החמורה. כי המצווה היא הצירוף שמצרפת האדם, כמו שהארננו למעלה (בפרק ז), וכמו שאמר הכתוב (משלי ל,ה): 'כָּל אֲמֶרֶת אֱלֹהִים צְרוּפָה'. ואם המצוות לא היו (אלא) רק לקיים קיבוץ וסדר המדינה, או תיקון האדם - כמו שהרבה אנשים היו נותנים טעם במצוות, וכמו שזכרנו למעלה (לעיל בפרק ח), וכבר הארננו בזה כמה פעמים מדברי חכמים (שמוכח מהם שאין אלו הטעמים למצוות; אולם אם אלו היו הטעמים למצוות) - בוודאי יש לעמוד על זה (=לברר בשכל): איזה מצווה יש בה תועלת יותר מן האחרת, וכמה השכר יותר מן האחרת! אבל המצוות הם אלוהיות, מצרפות האדם, עד שיש לאדם דבקות בו. ולא נוכל לדעת איזו מן המצוות בה הצירוף יותר. כי יש מצווה קלה, שהצירוף הזה אשר אמרנו יותר מן החמורה.

אבל מכל מקום אין עליך לומר כלל שאין תולה (=קשר) לגמרי במה שהמצווה היא קשה על האדם (לבין רמת השכר שיקבל). שזה אינו (נכון). שוודאי כאשר הוא מקיים המצווה שהיא קשה יותר על האדם - מורה זה על שהוא אוהב השם יתברך בכל לבו⁷⁴⁰, ו"לפום צערא אגרא"! רק כי אפשר הוא שיהיה השכר על המצווה הקלה יותר ממה שהוא על מצווה החמורה, מצד המצווה בעצמה - שהיא מצרפת האדם⁷⁴¹. וכמו שתמצא במצווה, כך תמצא בעברה. כי לפעמים נראה שעברה קטנה אצל האדם, ויש לה עונש גדול.

הערות - ילמד ענויים דרכו

740 אם כן הצער הוא רק ביטוי לאהבת ה' של עושה המצווה. ואם כן, לא רק כשיש קושי, אלא בכל מצב שאדם משקיע ועושה את המצווה בחשק הלב, באהבה ושמחה - השכר גדול יותר. ועיין לעיל בפרק לח בביאור "לאוהבי - שדבקים בו בכל לב ונפש ועומדים בכל נסיון". ועיין גם בנתיב אהבת ה' פרק א ובדרך חיים ה,כב בביאור העניין ש"לפום צערא אגרא".

741 שני פרמטרים יש למצווה: פרמטר אחד מצד המצווה עצמה - כמה זיכרון היא מזככת את האדם. יש מצוות שהן כמו לב ומוח, שהחיות של האדם תלויה בהם, ויש מצוות שהן כרגל ויד שאף שבלעדיהן הוא בעל מום, אין חיותו תלויה בהן. הפרמטר השני מצד האופן שבו האדם קיים את המצווה: אם באהבה ושמחה ומסירות נפש. וזה משפיע על עוצמת ההארה של המצווה, כמה היא מאירה באדם. כי גם באיברי הגוף יש אדם בעל לב חזק ויש בעל לב חלש, ויש בעל יד חזקה ויש בעל יד חלשה.

ולכך תמצא בכמה מקומות שהם (=חז"ל) אמרו על מצוות קלות - שכר גדול מאוד מאוד⁷⁴², וכן אמרו על עברות קטנות - עונש גדול מאוד, כמו שנמצא דבר זה בדבריהם הרבה מאוד. ומוכח זה מן המדרש של מעלה, כי מה שאמרו: "הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה" - נאמר גם כן לעניין עונשין, שיזהר מן עברה קלה כבחמורה⁷⁴³.

ואמר (בתנחומא) שלכך לא כתבה התורה שכר של מצווה ומצווה בפירוש, (כדי) שיהיו נעשים כל המצוות. כי אם לא היו נעשים כל המצוות - אין ראויים כלל לקבל מצוות התורה. כי התורה היא אחת⁷⁴⁴. ומאחר שהתורה היא אחת, ראוי שיהיו כל המצוות בעשיה, לא מקצת המצוות בלבד (אלא) רק הכל. ובזה התורה היא אחת. לכך נעלם שכר המצוות, שלא יהיו נעשים מקצת המצוות, ומקצת המצוות בלתי נעשים.

ומכל מקום בשתיים מהם גילה שחרם: בשילוח הקן ובכיבוד אב ואם.

מפני שכיבוד אב ואם מחויב לפי הדעת והשכל, כמו שהארכנו למעלה (בפרק מא) בדבר זה, והוא (=האדם שמקיים המצווה) נחשב כמו שהוא (=כמי ש) פורע חובו. ומאחר שהוא פורע חובו ומחויב לעשות, אין ראוי שיהיה עליו שכר. ועל זה אמר הכתוב שוודאי יש על מצווה זאת שכר גדול.

ושילוח הקן בעבור שהיא קלה שבקלות, כמו שאמרו בגמרא (חולין קמב,א). ועוד מפני שכתוב: "כי יקרא קן צפור" - שמצא אותו, ולא היה מזומן לו (חולין קלט,ב), וציווה אותו לשלח האם. וזהו כמו פריעת חוב גם כן, שהקרה השם יתברך לפניך (=שנתן לו ה' מציאה ומתנה, ועל כן הציווי שלא יקח הכל אינו נחשב בשבילו נתינה לה'), לכך מוטל עליך לקיים המצווה שיש בזה, ויש לחשוב כי אין שכר עליה כלל. ולכך אמר שיש עליה השכר הגדול הזה⁷⁴⁵.

הערת - ילמד ענוים דרכו

742 כגון על מי שעונה "יהא שמייה רבא" או מי שקורא קריאת שמע (ברכות נז,א), או על מי שלא נתכבד בקלון חברו (מגילה כח,א). ובעבירות - כגון שנאת חיים (יומא ט,ב).

743 וזה דלא כפירוש הרמב"ם, שהתנא עוסק רק במצוות עשה ושכמצוות לא תעשה ניתן לדעת את החמורות על פי העונש שנקבע בהן (והוא נקבע על פי ארבעה קריטריונים, כפי שכתב הרמב"ם במו"נ ג,מא: גודל החטא, שכיחותו, רמת היצריות שבו וקלות האפשרות לחטוא בו, ולדעת הרמב"ם ארבעת אלו מלמדים על חומרת החטא, שהרי לפי הרמב"ם גם תיקון המידות ותיקון החברה הם ממטרות התורה, ולפי מבט זה גם שכיחות או קלות האפשרות לחטוא - הפכות את החטא לחמור). ובאמת מבחינת הטעמים המוסריים והחברתיים ודאי שיש "קלה" ו"חמורה", אולם מבחינת הטעמים הרוחניים של זיכוך הנפש - לא הכרחי שתהיה התאמה בין חומרת העונש לחומרת הנזק בעולם הרוחני ובנפש האדם. וזה החילוק בין הרמב"ם לבין המהר"ל.

744 כפי שהתבאר בפרקים הראשונים (ד-ה), מצד הזיכוך צריך את כל תרי"ג מצוות, ובלא זה - מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להימנות. ועיין בדרך חיים ד,ב בביאור העניין שמצווה גוררת מצווה.

745 כאן ביאר שבשתי מצוות אלו היתה הוה אמינא שלא יקבל כלל שכר, ולכן פירטן הכתוב, לומר שגם עליהן יש שכר. לעומת זאת בפרק מא ביאר שהכתוב פירט את אלו כי פשוט ביותר להבין שיקבל

מסלול 1: יום ה לפרשת יתרו

מסלול 2: יום ב לפרשת יתרו

ולפיכך באלו שניים בפרט, כתבה שכר עליהם (כי השכר אינו תלוי בכמה השקיע האדם, ואם היה מחויב לתת או לא, אלא בכך שעשה מצוות ה' והיא עשתה את התיקון הראוי לה).

כלל הדבר: במה (=משום) שהמצוות מביאים אל האדם (את) החיבור והדבקות בו יתברך, לכך לא נוכל לדעת ולהבין איזה מצווה סיבה (=גורמת) לדבקות יותר, ואיזו פחות. ולפיכך אמרו (אבות ב,א): "הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה וכו'".

וזהו שורש גדול בתורה, אשר בני אדם אינם נזהרים במצוות קלות, עם (=למרות) העלם השכר והעלם העונש. שאפשר שהשכר עליה כגדולה שבגדולות, והעונש גם כן כגדולה שבגדולות. ודבר זה מבואר.

שאלות מנחות:

- ✦ מהם שני הפרמטרים בשכר המצוות?
- ✦ מדוע על פי טעמי המצוות של הרמב"ם לא ניתן לתרץ את הסתירה בחילוק שמחלק המהר"ל?
- ✦ מדוע החילוק של המהר"ל מחזק את שיטתו בטעמי המצוות?
- ✦ מדוע המדרש שמסביר את העלמת השכר כדי שיעשו את כל המצוות מחזק את שיטת המהר"ל שהמצוות הן כאיברי הגוף?
- ✦ מדוע על פי המהר"ל התורה גילתה את השכר בכיבוד אב ואם ובשילוח הקן?

הערות - ילמד ענויים דרכו

בהן הטוב. ואין זה סותר, שם כוונתו שאחר שחודש שיש על המצוות שכר ללא קשר לעמל אלא מפני שהן פועלות ומזכרות את האדם, פשוט יותר להבין שדווקא במצוות אלו יקבל האדם את הטוב מפני שעושה טוב - דבק בטוב.

מסלול 1: יום ה לפרשת יתרו
מסלול 2: יום ב לפרשת יתרו